Az infláció és a számvitel

FÜLÖP ÁRPÁD ZOLTÁN

A múltbeli árakra alapozott könyvvitelről egy jelenértékre alapozott könyvvitelre való áttérés a romániai gazdasági vállalatok legégetőbb kérdése.

Az infláció meghatározása

Az inflációnak az idők folyamán több meghatározása is kialakult, ezeket szintetizálva kijelenthetjük, hogy az infláció a javak és a szolgáltatások árának a növekedését, a pénztömeg növekedését és a vásárlóérték csökkenését jelenti.

Minek is köszönhető az infláció megjelenése? Általánosítva a következő alaptényezők befolyásolják az infláció megjelenését:

a) a kereslet növekedése a javak piacán;
b) a pénzmennyiség növekedése a gazdaságban;
c) a pénztömeg exponenciális növekedése a termeléshez képest;
d) a politikai intézmények csődje.

Az inflációt több kritérium szerint lehet osztályozni, ezek közül az infláció ritmusa szerinti osztályozás az, ami a számviteli szakembereket általában a leginkább érdekli:

a) **mérsékelt infláció,** ha az éves növekedés 2–3%-os;
b) **vágtázó infláció,** ha az éves növekedés 10% fölött van;
c) **hiperinfláció**[1], ha az éves növekedés 50% fölött van.

Az infláció – mint számviteli probléma

A gazdasági tranzakciók feldolgozásakor a számvitel a múltbeli, bekerülési értékkel dolgozik, ezzel szemben ott van az alapvető feladata, a mérlegvalódiság, vagyis a vagyon valósághű bemutatása. Nincs is gond mindaddig, amíg a stabilitási egyezmény alkalmazódik (stability convention). A stabilitási egyezmény feltételezi, hogy a pénznem, amelyben a tranzakciókat kifejezik, egy időszak keretén belül stabil. Persze a gyakorlat ellentmond ennek, és feltehetjük a kérdést: Mennyire helyes a gazdasági tranzakciók számviteli lejegyzése, ha olyan értékekkel dolgozunk, amelyekben a pénznek különböző vásárlási értéke van? Ebben az esetben három problémával állunk szemben, amely jelzi a „hagyományos könyvvitel" és infláció közötti kapcsolatot:

1. az eredmény megállapítása
2. a vagyon értékelése
3. az eredmény elemzése, elbírálása

A második kérdés, amit feltehetünk az első folytatásaként, így szól: Miért jelent a pénz értékcsökkenése problémát a múltbeli, bekerülési értékben szervezett számvitelnek? A választ az angol[2] szakirodalomban a következőképpen kapjuk meg:

1. Az eredmény helyes mérésének lehetetlensége, mivel a N. 01. 01 – N. 12. 31 periódusban olyan jövedelmek és költségek, amelyeket különböző vásárlóerejű pénznemben fejeznek ki, és a számvitel nem követi a követeléseknek és tartozásoknak a pénz vásárlóerejéből származó értékvesztését/értékgyarapodását. Így a profitadót úgy lehet értelmezni, mint a vállalkozó által befektetett tőke elkobzását;

2. A beruházott eszközök helyes értéke kifejezésének lehetetlensége hiperinfláció esetén.

3. A teljesítmény mérésének lehetetlensége, lévén, hogy a folyó beruházások megvalósításához nagyobb költségek kapcsolódnak, mint hasonló vagy azonos beruházásokhoz a múltban.

4. Valósághű információk közvetítésének lehetetlensége a felhasználók és a menedzsment felé, befolyásolva a döntési folyamatokat.

Mindezek a múltbeli, bekerülési értékben vezetett számvitelnek a hitelvesztéséhez és az inflációs számvitel alkalmazásához vezethetnek, amelynek megvannak az eljárásai, módszerei a fenti problémák megoldására.

Az inflációs számvitel

Az első elméletek az inflációs számvitellel kapcsolatosan Németországban jelentek meg az első világháború után, mivel ebben az időszakban komoly inflációval kellett szembenézniük. A szerzők E. Schmalembach, F. Schimdt és W. Mahlerberg. Őket követte H. W. Sweeney (1936 – Stabilized Accounting) és E. O. Edwars (1961 – Theory and Measurement of Business Income). A továbbiakban az infláció hatását tárgyaljuk különböző vagyonelemekre.

Az infláció hatása a tőkére és a tartalékokra.

A tőke fontos termelési elem egy vállalkozás indításában és működtetésében. Az első működési időszak után a tőke kezdeti értékéhez hozzáadódnak az új elemek, úgymint: az eredmény és az esetleges tartalékok.

A vállalat célja megőrizni és növelni a kezdeti befektetés értékét. Ezt a célt különös módon követik az inflációs gazdaságban működő vállalatok vezetői.

[1] A 29. sz. Nemzetközi Számviteli Standard szerint akkor nevezünk egy gazdaságot hiperinflációsnak, ha az utolsó három év halmozott inflációs rátája megközelíti vagy meghaladja a 100%-ot.

[2] Nobles C., Introduction to Financial Accounting, 3rd Editions, Routledge, London, 1992. p. 143–146.

Az infláció pozitív és negatív hatásai a saját tőkeelemekre

Elnevezés	Típus	Elemzett művelet	Az infláció hatása
Törzstőke	Nem pénzügyi (Nem monetáris)	Alapítás	(-) Ha a hozzájárulást egy hosszabb időszakon keresztül hozzák be, és a társasági szerződésben nincs kitét, mely az inflációval szemben védene (-) Ha a cégforma megengedi a követelésben való hozzájárulást (+) Alulértékelt természetbeni hozzájárulás (-) Felülértékelt természetbeni hozzájárulás
		Növelés	(-) Régi részvényeseknek adott előnyök (-) Belső műveletekkel megvalósított tőkeemelés (-) Tartozások átalakítása részvényre, kedvezőtlen árfolyamon
		Csökkenés	(-) Veszteségek lefedése tőkecsökkentéssel
		Értékelés mérlegkészítéskor	(-) A mérlegben névértéken szerepel
Tőkeázsió	Nem pénzügyi (Nem monetáris)	Növelés	(+) Védi valamilyen mértékben a törzstőkét (jegyzett tőkét) (-) Időben fel nem használás esetén
		Csökkenés – Elhasználás	(+/-) Átviszi a pozitív/negatív hatásokat a törzstőkére vagy a tartalékokra
		Értékelés mérlegkészítéskor	(-) A mérlegben az ázsió megszületésének pillanatában létező értéken kerül be
Felértékelésből származó tartalék	Nem pénzügyi (Nem monetáris)	Növelés – Elhasználás	(+) Részlegesen tudják ellensúlyozni az inflációt (-) Azonnali be nem olvasztásuk a törzstőkébe (-) Csak időnként használhatók a törvényes szabályozások értelmében
		Értékelés mérlegkészítéskor	(-) Az értékelés pillanatában megállapított értéket fogja később is tükrözni

Az infláció hatása a beruházásokra

A beruházásokat nyugodtan nevezhetjük hosszú távú aktíváknak is.

Ezeknek az eszközöknek az újra nem értékelése időnként, inflációs időszakban, komoly negatív hatást fejt ki a vagyon értékére.

A beruházások nagy része nem monetáris elemnek tekinthető, nagy működési idővel és alacsony likviditással. Ezeket a beruházásokat a könyvvitelben a múltbeli értékeken tartják nyilván, kifejtve hatásukat az eredményre, a múltbeli értékre számolt amortizáció révén.

A lenti táblázatban bemutatjuk az infláció hatását a beruházásokra:

Áttérés a múltbeli árakra alapozott könyvvitelről egy jelenértékre alapozott könyvvitelre

Ma a számvitel egyik legakutabb problémája a **hihetőség**, olyan körülmények között, amikor a pénz értéke, amiben az előző gazdasági eseményeket kifejezték, csökken, és a beruházásoknál az előző, múltbeli értéken nyilvántartott eszközökhöz hozzáadódnak a mostani névleges értéken lebonyolított tranzakciók. Romániában nem engedélyezték az inflációs számvitel alkalmazását annak ellenére, hogy az „IAS 29”-ben foglalt feltételeket egy hiperinflációs számvitel szervezéséhez teljesítették, de azért az előző román kormányok próbáltak lépni, ha kis lépésekben is, ebben az irányban. Romániában a befektetett eszközök utolsó köte-

Elnevezés	Típus	Elemzett művelet	Az infláció hatása
Immateriális beruházások	Nem monetáris	Megvalósítás	(-) Mivel a megtérülési idejük több mint egy év, a profit felülméretezéséhez vezetnek
		Értékelés mérlegkészítéskor	(-) A bekerülés pillanatában megállapított értéket fogja később is tükrözni.
Materiális beruházások	Nem monetáris	Bevételezés, nyilvántartás	(-) A bekerülés pillanatában megállapított értéket fogja később is tükrözni. (-) Különböző beruházások a pénz különböző vásárlóértékű pillanataiban kerültek be a vagyonba.
		Amortizáció-számítás	A költségre a múltbeli érték alapján számolt amortizáció kerül az adózandó nyereséget növelve, az eszköz jelenértékéhez viszonyítva.

lező újraértékelése 1994-ben történt az 500. számú kormányrendelet alapján. Az 1994–1998 közötti periódusban nem volt lehetséges az eszközök újraértékelése, és az 1998/983. számú kormányrendelet lehetővé tette az építmények és a területek újraértékelését. A 2000. évtől kezdődően, a 338. számú pénzügyminiszteri rendelet alapján, az építményeket és területeket évente újra lehet értékelni, ha az éves inflációs ráta meghaladja az 5%-ot.

Melyek is lennének az érvek a jelenértékben történő számvitel mellett, amelyek véleményünk szerint visszaadnák a számvitel pillanatnyilag kérdéses hihetőségét:

1. A gazdasági történések hatásának pontosabb kimutatása az éves jelentésekre. Egy valósághűbb kép bemutatása a vagyonról.
2. A gazdálkodó tőkeérték csökkenésének megelőzése (jelenértékben), ezzel összhangban, az újraszámított eredmény alapján adva ki az osztalékot.
3. A menedzsment, a döntések alátámasztásához nyújtott információk közeledése a valósághoz.
4. A vállalat teljesítményének helyes megítélése.
5. Az adatok időben és térben való összehasonlíthatósága.

Lehetséges inflációs számviteli módszerek

Az utolsó évtizedekben a számvitelnek ebben az ágazatában, akárcsak más területeken is, standardizálási, normázási folyamat indult el. Időben a világszinten alkalmazott inflációs számviteli módszereket csoportosíthatjuk: konverziós módszerek, értékeléses módszerek (jelen önköltségi árra alapozva) és vegyes módszerek.

Európai és nemzetközi normák az inflációs számvitelre vonatkozóan

Az EGK a IV. (1978), valamint a VII. (1983) direktívákkal kitűzte a tagországok számvitelének harmonizációját. Az első direktíva a tőkére vonatkozó jelentések elkészítésének és bemutatásának módjára vonatkozik, míg a második a konszolidált jelentések elkészítésére. A IV. számú direktíva 33. sz. cikkelye kimondja, hogy az éves jelentésekben a készletek és a beruházások értékelése egy helyettesítési értékben történik, a többi vagyonelem értékelése pedig egy olyan módszerrel, amely figyelembe veszi az inflációt. A bekerülési érték és az új érték közötti különbözetet, mint tőkét, általánosan fogjuk könyvelni, és nem mint eredményt.

Nemzetközi szinten ezeket a inflációs hatásokat az IASC elemezte, és 1977 júniusában kiadta a 6. sz. IAS-ot Az árváltozások kezelése (Accounting Responses to Changing Price) címmel, amely nem adott konkrét megoldásokat, inkább a problémát tárta fel. 1981 júniusában próbálták korrigálni a 6. sz. IAS hiányosságait, és kiadták a IAS 15-öt, amely javított a 6. sz. IAS hiányosságain. A nemzetközi normázási folyamat további hatásaként 1983-ban megjelent a 21. sz. IAS, Az árváltozások könyvvitele (The Effects of changes in Foreign Exchanges Rates), majd 1998-ban a 29. sz. IAS, Az éves beszámolók bemutatása hiperinflációs gazdaságokban (Financial Reporting in Hiper-Inflationary Economies), amely az éves jelentéseknek már egy újraszámítási (újrakezelési) módját mutatja be infláció esetén. Szintetizálva ezeket a nemzetközi normákat, a következőket mondhatom:

1. az információk vásárlóértékben történő bemutatása, egy kombinált módszert használva a konverziós és jelenértékes módszer között;
2. a törzstőke értékének megtartása, érintve az eredményt (a negatív hatások az eredményre tevődnek át);
3. az eszközök és források értékére ható infláció számítása és könyvelése
4. az éves jelentések megvalósításának pillanatában létező jelenértékekkel történő operálás.

Nemzetközi szinten három zónára lehet osztani az inflációs modelleket alkalmazó országokat, éspedig: a kontinentális Európa, az angolszász országok és a latin-amerikai államok.

Konverziós inflációs módszerek

A konverziós módszereknek az a célja, hogy a pénz értékvesztését helyesbítsék a beszámolókban. A helyesbítéshez egy általános árindexet alkalmaznak, egy olyan árindexet, mely egy periódusban a vásárlóerő csökkenését mutatja. Az angolszász szakirodalomban ezt a módszert vásárlóerőre alapozott módszernek vagy indexmódszernek is nevezik.

Ennek a módszernek az alapgondolata abban áll, hogy a múltbeli, bekerülési értéken nyilvántartott eszközök értékét megszorozzuk egy indexszel, és megkapjuk a jelenértéket. Ennek a módszernek az a hátránya, hogy az így kapott érték nagyobb is vagy kisebb is lehet, mint a jelen piaci érték. A módszer alkalmazásához a vagyonelemeket elosztjuk monetáris és nem monetáris elemekre. A nem monetáris elemeket újraszámítjuk a fent leírt módon.

Értékeléses inflációs módszerek.

A jelenérték-módszerek alapvető módon felborítják a múltbeli értékre alapozott könyvelési módszereket, mivel sok számviteli elvet elvetnek, vagy újrafogalmaznak, mint például az óvatosság elvét. Ezek a módszerek csak a beszámoló készítésének pillanatában létező értéket veszik figyelembe, eltekintve a múltbeli, bekerülési értéktől. Ezen módszerek alkalmazása nehezebb, mint a konverziós módszereké, viszont az így elkészített beszámolók a lehető legvalósághűbbek lesznek.

De nézzük, hogyan is értékelhetjük eszközeinket és forrásainkat. Erre több technika létezik, éspedig: a becsülés technikája, az indexelés technikája és a frissítés technikája.

A becsülés technikája abból áll, hogy a jelenértéket úgy állapítom meg, hogy árajánlatokból, szakadatbázisokból, árkalkulációkból, számlákról stb. a megfelelő aktíva értékét átveszem.